

ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ПОКАЗНИКІВ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В МІНЛИВИХ УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

ASSESSMENT OF THE CURRENT STATE OF UKRAINE'S FOOD SAFETY INDICATORS IN CHANGING CONDITIONS OF TODAY

В статті дано визначення поняття «продовольча безпека». Розглянуто основні показники України у Глобальному індексі голоду (GHI) в якій рівень голоду один з найнижчих. Проведено економічний аналіз стану продовольчого забезпечення населення України і дана оцінка основних індикаторів продовольчої безпеки: добова енергетична цінність раціону людини, достатність споживання окремого продукту, економічна доступність продуктів харчування. Проаналізовано сучасний стан продовольчої безпеки України та зроблено висновки, що: задоволення потреб продуктами харчування забезпечується переважно за рахунок продукції вітчизняного виробництва; існує імпортозалежність у продуктах «Плоди, ягоди та виноград», «Олія» (крім соняшникової), «Риба та рибні продукти»; існує тенденція до орієнтованого на експорт виробництва у рослинництві – виробництво пшениці та соняшника; найбільший зростаючий сегмент – це сегмент з невисоким рівнем ціни за одиницю продукції, що пов'язано із зниженням купівельної спроможності населення.

Ключові слова: продовольча безпека, критерії продовольчої безпеки, глобальний індекс продовольчої безпеки, споживання продуктів харчування, економічна доступність продуктів, продовольча незалежність, рівень голоду, аграрний сектор.

В статье дано определение понятия «продовольственная безопасность». Рас-

смотрены основные показатели Украины в Глобальном индексе голода (GHI) в которой уровень голода один из самых низких. Проведен экономический анализ продовольственного обеспечения населения Украины и дана оценка основных индикаторов продовольственной безопасности: суточная энергетическая ценность рациона человека, достаточность потребления отдельного продукта, экономическая доступность продуктов питания. Проанализировано современное состояние продовольственной безопасности Украины и сделаны выводы, что: удовлетворение потребностей продуктами питания обеспечивается в основном за счет продукции отечественного производства; существует импортозависимость в продуктах «Плоды, ягоды и виноград», «Масло» (кроме подсолнечного), «Рыба и рыбные продукты»; существует тенденция к ориентированного на экспорт производства в растениеводстве – производство пшеницы и подсолнечника; крупнейший сегмент – это сегмент с невысоким уровнем цены за единицу связано со снижением покупательной способности населения.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, критерии продовольственной безопасности, глобальный индекс продовольственной безопасности, потребление продуктов питания, экономическая доступность продуктов, продовольственная независимость, уровень голода, аграрный сектор.

УДК 338.439

Папаїка І.О.

здобувач відділу макроекономіки та державного управління
Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій

Parayika Igor

Black Sea Research Institute of Economy and Innovation

The article defines the concept of "food security". The main indicators of Ukraine in the Global Hunger Index (GHI) in which the level of hunger is one of the lowest are considered. The economic analysis of the state of food supply of the population of Ukraine is conducted and the main indicators of food security are evaluated: the daily energy value of the human diet, the sufficiency of consumption of an individual product, the economic availability of food. The main goal of this paper is to assess of the current state of Ukraine's food safety indicators in changing conditions. This study combines a new theoretical and methodological approach to understanding the key focus of the development of assessment of the state of Ukraine's food safety indicators in changing conditions. According to the estimation of the dynamics of food consumption in Ukrainian households, actual consumption of fruit and berry, meat and dairy and fishery products is lower than rational norms by about 50%, and consumption by the group "potatoes" exceeds the norm by more than 10%, which is a testimony an imbalance in the nutrition of the population trying to meet their own energy needs through more economically available products. Every year, households are spending more and more money on food. The most economically available food groups for consumers in Ukraine are eggs, bread, potatoes, vegetables and melons, oil, sugar, which are within or above rational consumption. The coverage of rational meat and meat products, fruits, berries and grapes, fish and fishery products is low. The lowest is the consumption of milk and dairy products, which provided only 54-52% of the rational norm. Such data testify to the fact that the population of Ukraine is unbalanced. The current state of food security of Ukraine is analyzed and it is concluded that: the satisfaction of food needs is ensured mainly through domestic production; there is import dependency in the products "Fruits, berries and grapes", "Oil" (except sunflower), "Fish and fishery products"; there is a tendency towards export-oriented crop production - wheat and sunflower production; the largest growing segment is the low-cost-per-unit segment, which is associated with a decline in purchasing power.

Key words: food security, food security criteria, global food security index, food consumption, economic availability of food, food independence, hunger, agrarian sector.

Постановка проблеми. Продовольча безпека є невід'ємною складовою економічної безпеки країни, яка буде існувати, поки є держава, визначальним фактором сили і авторитету якої є підтримання відповідного рівня продовольчої безпеки [1].

Сьогоднішня та проголошене ООН «Десятиліття дій із проблем харчування» (2016–2025 рр.) закликають усі країни до спільних дій, метою яких має стати ліквідація до 2030 р. голоду і неповноцінного харчування в усіх його проявах [2]. За офіційними даними звіту 2017 Global Hunger Index «...Україна є однією з перших в рейтингу країн, що розвива-

ються, і відсталих країн за кількістю голодуючого населення. За останні чотири роки (2014–2017 рр.) Україна опустилася на 16 позицій у Глобальному індексі продовольчої безпеки – із 47-го на 63-й рядок рейтингу» [3]. Тобто, можна констатувати той факт, що у споживчій поведінці населення попереду чекають відчутні зміни, а саме перехід до економії на продуктах харчування, загострення проблеми продовольчої безпеки країни та зниження рівня й якості життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Понятійно-категоріальна сутність продовольчої

безпеки розглядалася такими науковцями, як М. Бондарчук, М. Бабиц, І. Бодак, М. Гребенюк, С. Лушпаєв. В контексті економічного складника національної безпеки держави вивчали О. Бавико, Я. Іщук, К. Петрушенко, І. Тернавська, С. Щербина, Ю. Юрченко, В. Антошкін. Проблема визначення факторів під впливом яких формуються тенденції розвитку основних сегментів присвячено роботи М. Головки, О. Міхневої та інших. Щодо державного регулювання продовольчої безпеки слід виділити роботи В. Гейця, С. Герасименка, Л. Дейнеко, І. Лукінова, П. Саблука, В. Юрчишина, Б. Гунського та інших. Однак дослідження цієї проблеми не можна вважати вичерпними, оскільки велика кількість її аспектів потребують постійного моніторингу та аналізу в мінливих умовах сьогодення.

Постановка завдання. Метою статті є оцінювання сучасного стану показників продовольчої безпеки України в мінливих умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наші важкі здобутки зараз знаходяться під загрозою або підлягають реверсуванню. За даними ГНІ «...зараз у багатьох країнах вищий рівень голоду, ніж у 2010 році. Приблизно 45 країн не зможуть досягти низького рівня голоду до 2030 року. Конфлікт, нерівність та наслідки зміни клімату все це сприяло високому рівню голоду» [4].

Згідно із ЗУ поняття «продовольча безпека» визначає таке соціально-економічне та екологічне становище, за якого всі соціальні та демографічні групи населення стабільно та гарантовано забезпечені безпечним і якісним продовольством у необхідній кількості та асортименті, необхідних і достатніх для фізичного і соціального розвитку особистості, забезпечення здоров'я населення України [1; 5]. Загальними аспектами продовольчої безпеки є: політичний (конкурентне положення в на світовому ринку продовольчих товарів), економічний (здатність використовувати внутрішній агропотенціал задля незалежності від зовнішніх ринків продовольства), соціальний (гідні умови праці, гідна оплата праці, зайнятість населення в аграрному секторі).

Згідно із методикою ЗУ «Про продовольчу безпеку» головними індикаторами являються [5]:

- рівень споживання населенням харчових продуктів у розрахунку на душу населення (енергетична цінність раціону, збалансованість за вмістом);

- економічна доступність (вартість продовольчого кошика відносно рівня середньомісячної реальної заробітної плати);

- фізична доступність (структура джерел реалізації харчових продуктів на ринку: наявність мережі роздрібною торгівлі, чисельність торговельних місць, розвиток оптової торгівлі, наявність та асортимент основних видів продуктів);

- стійкість продовольчого ринку (рівень роздрібних і закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію);

- ступінь незалежності продовольчого ринку (частка імпортованих продуктів у загальній структурі їх реалізації, рівень самозабезпеченості основними видами продовольства, обсяг державних запасів, баланс зовнішньої торгівлі);

- безпечність і якість харчових продуктів (стан харчових продуктів, дотримання встановлених санітарними заходами вимог, ступінь досконалості властивостей та характерних рис харчових продуктів);

- рівень розвитку аграрного сектору (обсяг виробництва окремих видів продовольства, частки господарств населення у виробництві сільськогосподарської продукції їх рентабельності та фінансових результатів підприємств, обсяг інвестицій в аграрний сектор);

- природно-ресурсний потенціал (родючість земель сільськогосподарського призначення).

Тобто, Згідно з роз'ясненням, яке надано на саміті (The 1996 World Food Summit), продовольча безпека – це стан, за якого всі люди тієї чи іншої країни в кожен момент часу мають фізичний, соціальний та економічний доступ до достатньої в кількісному відношенні й поживної їжі, що відповідає їхнім потребам і необхідної для ведення активного і здорового життя [6].

У Глобальному індексі за 2018 рік Україна є однією з 17 країн із оцінкою ГНІ менше 5. Цим країнам не присвоєно індивідуальні ранги, а скоріше вони колективно займають 1–17 із 117 країн, що кваліфікуються. Відмінності між їх балами мінімальні [4]. Згідно з дослідженням, в якому брали участь 119 країн у 2017 році, в Україні рівень голоду один з найнижчих. Поряд із Україною знаходяться ще 13 країн, де голодуючого населення зовсім небагато. Серед них: Білорусь, Боснія і Герцеговина, Чилі, Хорватія, Куба, Естонія, Кувейт, Латвія, Литва, Чорногорія, Словаччина, Туреччина і Уругвай. Ці країни об'єднали за єдиними параметрами, вказавши, що рівень голоду в них незначний – менше 5 балів. Але в цьому рейтингу країни розташовані за алфавітом без точного зазначення місця – всі країни рівні і знаходяться на 1–14 місцях. Україна має один з найвищих показників серед сусідів. Поряд з Білоруссю і Словаччиною, українці практично не мають проблем з харчуванням. Так Україна, Білорусія та Словачія має оцінку менше 5, Румунія (5,2), Росія (6,2), Молдова (7,6) [7]. Показники України у Глобальному індексі голоду (ГНІ) наведено (рис. 1).

З рисунку можна побачити, що найбільш кризисними та вкрай тяжкими для України були 1995 рік (7,1) та 2000 рік (13,7) і навпаки найбільш легкими і потужними були 2003 рік (1,97) та 2007 рік (1,90). З 2008 року показники стабілізувалися на позначці менше 5.

Проведемо економічний аналіз стану продовольчого забезпечення населення України і дамо оцінку стану відповідно до Методики визначення

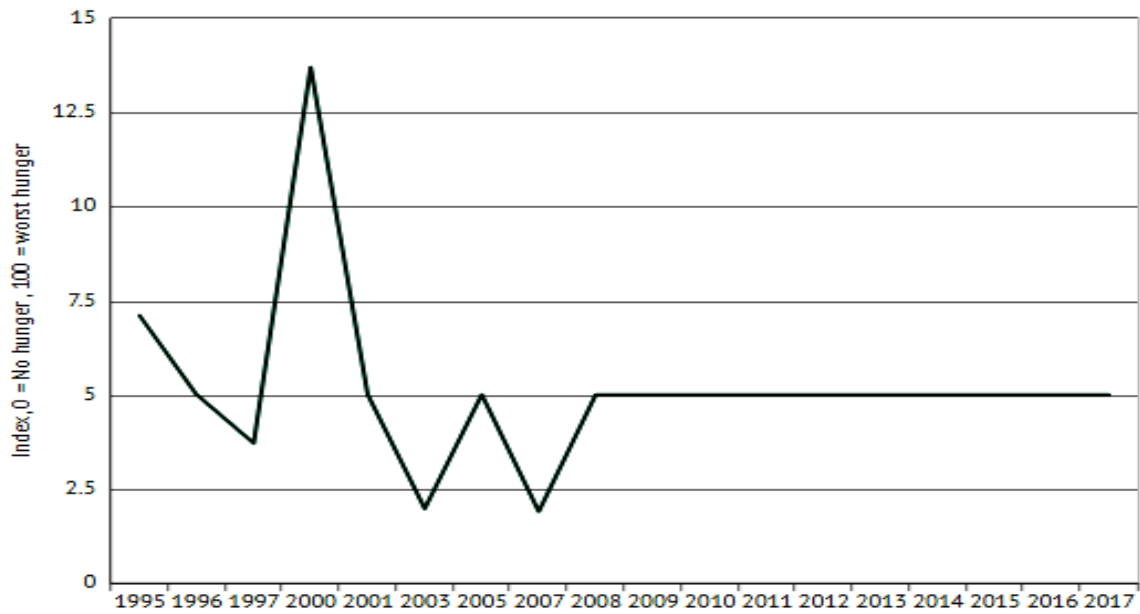

Рис. 1. Україна у Глобальному індексі голоду (GHI)

Джерело: узагальнено за даними [8]

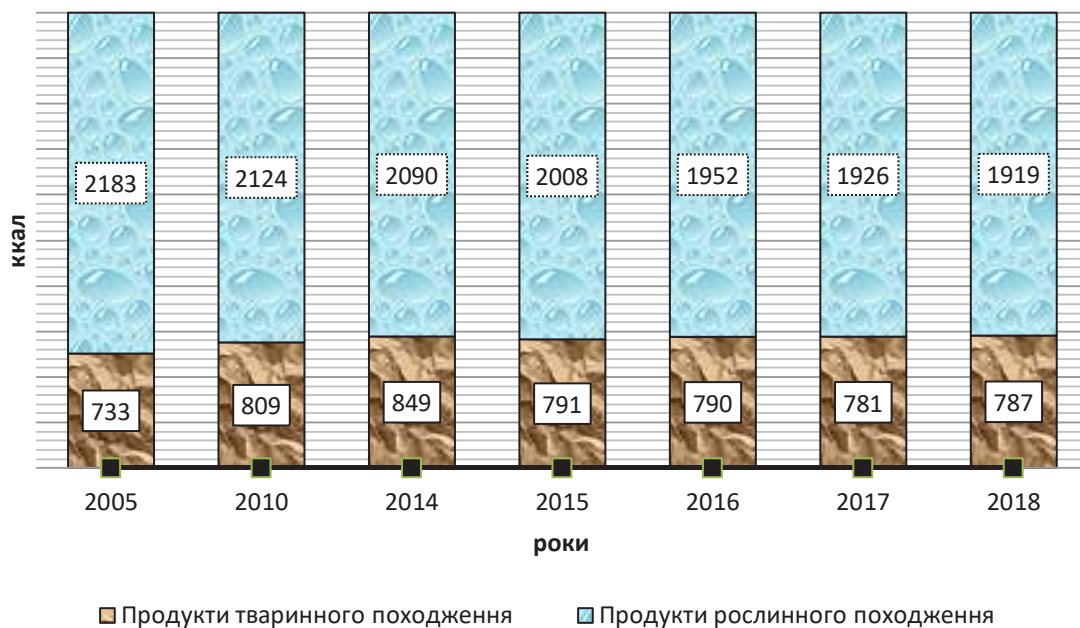

Рис. 2. Динаміка калорійності середньодобового споживання продуктів харчування населенням України за період 2000–2018 рр.

Джерело: узагальнено за даними [9]

деяких основних індикаторів продовольчої безпеки: добова енергетична цінність раціону людини, достатність споживання окремого продукту, економічна доступність продуктів харчування. Динаміка калорійності середньодобового споживання продуктів харчування населенням України наведено (рис. 2).

За інформацією Державної служби статистики України середньодобова калорійність раціону українців у 2010 р. сягала 2933 ккал. У 2018 р.

цей показник становив 2706 ккал, що перевищує гранично допустимий рівень для цього індикатора (2500 ккал) лише на 8%. У порівнянні з країнами Європейського Союзу калорійність раціону харчування в Україні на 21% нижче, що в середньому становить 3432 ккал на добу. Основна частка калорійності раціону українців (71%) забезпечується за рахунок споживання харчових продуктів рослинного походження, решта припадає на продукцію тваринництва [9; 10].

Оптимальною вважається ситуація, коли фактичне споживання продуктів харчування особою впродовж року відповідає раціональній нормі, тобто коефіцієнт співвідношення між фактичним і раціональним споживанням дорівнює одиниці. Дано оцінку динаміці споживання продуктів харчування в домогосподарствах України, які наведені з 2014 року без урахування частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях та тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя (рис. 3).

Протягом 2010–2018 рр. середньодушове споживання харчових продуктів зросло лише серед чотирьох з десяти продовольчих груп, а саме: м'ясо та м'ясні продукти – на 1,5% (0,8 кг), картоплі – на 8,2% (10,5 кг), овочів та баштанних продовольчих культур – на 14,% (20,4 кг), плодів, ягід та винограду – 20,4% (9,8 кг) [11].

У 2018 році в Україні фактичне споживання плодово-ягідної, м'ясо-молочної та рибної продукції нижча від раціональних норм приблизно на 50%. А споживання за групою «картопля» перевищує норму більш ніж на 10%, що є свідченням незбалансованості харчування населення, яке намагається забезпечити власні енергетичні потреби за рахунок більш економічно доступних продуктів.

На сьогодні склалася дуже небезпечна ситуація, коли з кожним роком домогосподарства витрачають все більше грошей на харчування. Наприклад, тільки за два роки витрати суттєво збільшилися. Так у 2017 році грошові середньомісячні витрати склали 2886,78 грн. на місяць, а вже у 2018 році ці витрати склали 3366,96 грн. на місяць (табл. 1).

Аналізуючи показники 2010–2018 рр., можна зробити висновок, що найбільш економічно доступними продовольчими групами для споживачів України є яйця (1–0,95), хлібні продукти (1,1–0,99), картопля (1,04–1,12), овочі та баштанні продовольчі культури (0,89–1,02), олія (1,14–1), цукор (0,98–0,78), що знаходяться в межах або вище раціональних норм споживання. Низькими є показники покриття раціональної норми м'яса та м'ясних продуктів (0,63–0,64), плодів, ягід та винограду (0,53–0,64), риби та рибних продуктів (0,73–0,59). Найнижчим є споживання молока та молочних продуктів, що забезпечувало лише 54–52% від раціональної норми [12]. Такі дані засвідчують факт незбалансованого харчування населення України, яке, пори все, намагається забезпечити власні потреби доступнішими продуктами з точки зору гаманця. Тобто бачимо негативний вплив на енергетичну та біологічну цінність раціону людини.

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи вищевикладене можна зробити висновки, що: задоволення потреб продуктами харчування забезпечується переважно за рахунок продукції вітчизняного виробництва, але існує і імпортозалежність у продуктах «Плоди, ягоди та виноград» (35,9%), «Олія» (крім соняшникової) (42,9%), «Риба та рибні продукти» (79,3%). Існує тенденція до орієнтованого на експорт виробництва у рослинництві, наприклад, збільшення виробництва пшениці та соняшника, як основних експортних позицій сільського господарства України. Найбільший зростаючий сегмент – це сегмент з невисоким рівнем ціни за одиницю

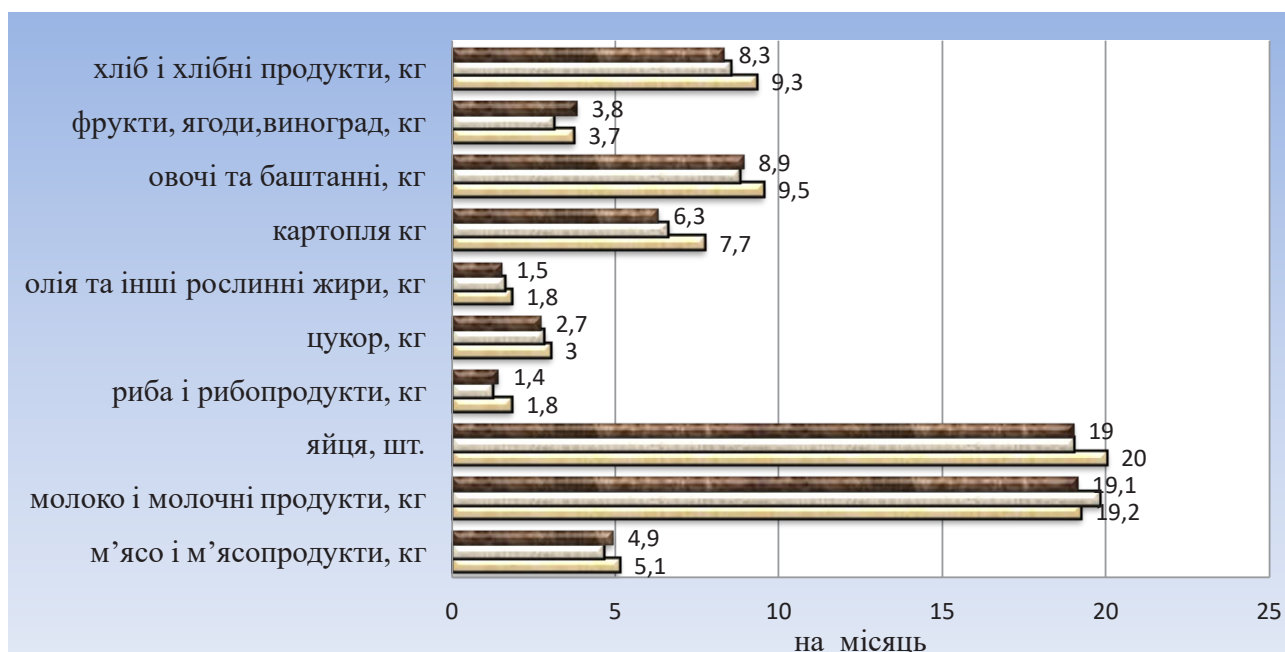

Рис. 3. Споживання продуктів харчування в домогосподарствах України, у середньому за місяць у розрахунку на одну особу за 2010, 2015 та 2018 роки

Джерело: узагальнено за даними [9]

Грошові витрати домогосподарств на харчування, у середньому за місяць

Показники	Всі домогосподарства			
	у середньому на домогосподарство (грн.)		у % до грошових витрат домогосподарств на харчування	
	2017	2018	2017	2018
Продукти харчування	2886,78	3366,96	96,0	95,9
<i>у тому числі:</i>				
хліб і хлібопродукти	502,16	565,10	16,7	16,0
м'ясо та м'ясопродукти	647,36	802,64	21,5	22,9
риба та рибодукти	180,41	213,74	6,0	6,1
молоко, сир та яйця	381,65	470,47	12,7	13,4
молоко, сир	315,19	382,84	10,5	10,9
яйця	66,46	87,63	2,2	2,5
олія та жири	269,80	297,20	9,0	8,5
сало та інші тваринні харчові жири	57,50	70,06	1,9	2,0
масло	99,08	110,10	3,3	3,2
олія та інші рослинні жири	113,22	117,04	3,8	3,3
фрукти	195,96	221,54	6,5	6,3
з них кавуни, дині	12,39	19,22	0,4	0,5
овочі, включаючи картоплю	212,27	256,23	7,1	7,3
з них картопля	46,94	51,50	1,6	1,5
цукор, джем, мед, сироп, шоколад та кондитерські вироби	238,29	250,14	7,9	7,1
інші продукти харчування	81,12	87,90	2,7	2,5
безалкогольні напої	177,76	202,00	5,9	5,8
Харчування поза домом	120,94	144,51	4,0	4,1

Джерело: узагальнено за даними [9]

продукції, що пов'язано із зниженням купівельної спроможності населення.

Зауважимо, що Україна має лідируючі позиції і знаходиться в числі країн з високим рівнем самозабезпечення продовольством. Тому, державна виважена політика повинна стати державним пріоритетом і спрямовуватися на продовольчу самозабезпеченість і експорт.

БІБЛОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ішук Я.В. Статистичне забезпечення продовольчої безпеки. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки.* Х., 2016. Вип. 19. Ч. 1. С. 148–152.
2. Киш Л.М. продовольча безпека України: актуальні питання якості. *Причорноморські економічні студії. Економіка та управління національним господарством.* 2018. Вип. 27. С. 59–63.
3. Петрушенко К.І., Григорьев Є.О., Павленко Г.М. Продовольча безпека в структурі сучасної економічної системи України. *Вісник Одеського національного університету.* 2017. Т. 22. Вип. 1(54). С. 51–54.
4. Global Hunger Index 2019. URL: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/2019%20Global%20Hunger%20Index.pdf> (дата звернення 25.03.2019).
5. Закон України «Про продовольчу безпеку України» від 22.12.2011 р. № 4227-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua> (дата звернення 19.03.2019).

6. Global Hunger Index 2017. URL: <http://www.globalhungerindex.org/pdf/en/2017.pdf> (дата звернення 22.03.2019).

7. Голодный мир. Украина – в лидерах Global Hunger Index-2017. URL: <https://www.liga.net/economics/infografica/global-hunger-index-2017-ukraintsy-budut-syty> (дата звернення 20.03.10.2019)

8. The Global Hunger Index (GHI). URL: <https://knoema.ru/atlas/Украина/topics/Мировые-рейтинги/Мировые-рейтинги/Global-hunger-index> (дата звернення 22.03.2019).

9. Демографічна та соціальна статистика. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/virdg.htm (дата звернення 24.03.2019).

10. Продовольча безпека в Україні у 2018 році. Огляд основних індикаторів. URL: <http://edclub.com.ua/analitika/prodovolcha-bezpeka-v-ukrayini-u-2018-roci-oglyad-osnovnyhindykatoriv> (дата звернення 19.03.2019).

11. Бондарчук М.Є. Аналіз розвитку ринку рослинних олій в Україні. *Торгівля і ринок України*, 2018. – №2(44). – С. 56–65.

12. Бондарчук М.Є. Структура споживання основних продуктів харчування населенням України. *Економіка і управління в умовах глобалізації: VIII міжнар. наук.-практ. конф.* Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2019. С. 242-244.

REFERENCES:

1. Ischuk Y.V. (2016). Statistical provision of food security. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series Economic Sciences.* H., vol. 19. Part 1, pp. 148–152. (in Ukrainian)

2. Kish L.M. (2018). Ukraine's food security: topical quality issues. *Black Sea Economic Studies. Economy and management of the national economy*. Vop. 27, pp. 59–63. (in Ukrainian)
3. Petrushenko K.I., Grigoryev E.A., Pavlenko G.M. (2017). Food security in the structure of the modern economic system of Ukraine. *Bulletin of the Odessa National University*. Vol. 22, no. 1(54). Pp. 51–54. (in Ukrainian)
4. Global Hunger Index 2019. URL: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/2019%20Global%20Hunger%20Index.pdf> (accessed 25 March 2019).
5. The Law of Ukraine "On Food Security of Ukraine" of December 22, 2011. No. 4227-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua> (accessed 19 March 2019).
6. Global Hunger Index 2017. URL: <http://www.globalhungerindex.org/pdf/en/2017.pdf> (accessed 22 March 2019).
7. Hungry world. Ukraine is one of the leaders of Global Hunger Index-2017. URL: <https://www.liga.net/economics/infografica/global-hunger-index-2017-ukraintsy-budut-syty> (accessed 20 March 2019).
8. The Global Hunger Index (GHI). URL: <https://knoema.ru/atlas/Ukraine/topics/World-Rates/World-Rates/Global-hunger-index> (accessed 22 March 2019).
9. Demographic and social statistics. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operative/menu/menu_u/virdg.htm (accessed 24 March 2019).
10. Food security in Ukraine in 2018. Overview of key indicators. URL: <http://edclub.com.ua/analytika/prodovolcha-bezpeka-v-ukrayini-u-2018-roci-oglyad-osnovnyhindykatoriv> (accessed 19 March 2019).
11. Bondarchuk M.E. (2018). Analysis of vegetable oil market development in Ukraine. *Trade and Market of Ukraine*, no. 2(44). – pp. 56–65.
12. Bondarchuk M.E. (2019). Structure of consumption of basic foodstuffs by the population of Ukraine. *Economics and Governance in a Globalizing Environment: An VIII Int. Research Practice Kryvyi Rih: DonNUET*, pp. 242-244.